

Az organikus jogalkotás a társadalmi akadálymentesség tükrében⁴

Előszó

A Jogelméleti Szemle 2020. évi 4. számában megjelent egy tanulmány, amelyben a szerzők a társadalmi akadálymentesítés bölcséleti (hermeneutikai) és bizalmi vagyongazdálkodási olvasatait kezdték el nagy vonalakban kidolgozni és a tudományos közösség elé tárni.⁵ A jelenlegi dolgozat ennek a munkának egy következő állomása, amely elkanyarodik a bizalmi vagyongazdálkodás témakörétől, de megmarad a fogyatékkal élő és/vagy megváltozott munkaképességű emberek társadalmi dimenziójában.

Arra a kérdésre keresi a választ, hogy a hazai jogalkotás és jogalkalmazás speciális eseteiben miként lehetne előmozdítani a társadalmi akadálymentesség megvalósulását. Teszi ezt egy most zajló kutatás kezdeti eredményeinek figyelembevételével, illetve – és ez a Jogelméleti Szemle karakteréhez szervesebben illeszkedő mondanivaló – a hermeneutikai bölcsélet megközelítésének alkalmazásával egy ide vonatkozó törvény⁶ és annak végrehajtásáról gondoskodni szándékozó kormányrendelet üzeneteinek és gyakorlati mondanivalójának elemzésével.⁷ Majd ezek nyomán egy lehetséges új jogalkotási és jogalkalmazási mód alapvonalait igyekszik felvázolni.

A tisztelt olvasó figyelmét szeretnénk felhívni arra, hogy a tanulmány írói nem rendelkeznek jogi végzettséggel, éppen ezért az említett jogszabályelemzés elméleti és filozófiai jellegű. Arra fókuszál, hogy négy kulcsfogalom, illetve fogalomcsoport: akadálymentesség, fogyatékkal élők, megváltozott munkaképességűek és végül, de nem utolsósorban a munkaerőpiaci integráció hogyan artikulálódik a jogalkotó szándékaiban, illetve a mindennapi élet gyakorlatában.

Éppen ezért választottuk az elméleti megalkotásának módszertanul a hermeneutikai elemzések tárházát, ideértve a gadameri⁸, heideggeri⁹ és némileg talán meglepő módon a Dharmakīrti nevével fémjelzett buddhista fogalomértelmezési gyakorlat alkalmazását is.¹⁰ Bízunk abban, hogy a zömében elméleti jellegű elemzéseink és felvetéseink kellően alátámasztják az általunk organikusnak és nyitott végűnek nevezett jogalkotás

¹ tudományos munkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Menedzsment Tanszék; CSFK Földrajztudományi Intézet; Budapesti Corvinus Egyetem Corvinus Institute for Advanced Studies

² dékán, Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Menedzsment Tanszék

³ egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Vendéglátás Tanszék

⁴ „A TKP2021-NKTA-44 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2021 (TKP2021-NKTA) pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

⁵ Farkas Jácint – Nagy Erzsébet Györgyi: A társadalmi akadálymentesítés. Az akadálymentesség teljesebbé válásának egyik lehetséges útja a bizalmi vagyongazdálkodás alkalmazásával, 2. o. In Jogelméleti Szemle, 2020/4. szám, 2-17. o.

⁶ 2011. évi CXCI. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról 7. pontja (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv>) (2022.07.02.)

⁷ 327/2011. (XII. 29.) Korm. Rendelet a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100327.kor>) (2022.06.24)

⁸ Gadamer, Hans-Georg: Igazság és módszer. Osiris, Budapest, 2003.

⁹ Heidegger, Martin: Lét és idő. Osiris, Budapest, 2019.

¹⁰ Dreyfus, Georges B.: Recognizing Reality: Dharmakīrti's philosophy and Its Tibetan Interpretations. State University of New York Press, Albany, 1997.

szükségszerűségét és létjogosultságát, majd ebből következőleg ezeknek részletes kidolgozására is sor kerül, immár a jogelméletben tökéletes biztonsággal mozgó szakemberek közreműködésével.

I. A fogalmi keretéről

Mindenekelőtt fontosnak tartjuk tisztázni az akadálymentesség, az akadálymentesítés, a fogyatékos, a megváltozott munkaképesség és az organikus jelleg fogalmait. Ugyanis meggyőződésünk, hogy akár a tudományos, akár a hétköznapi beszédhelyzetekben a heideggeri értelemben¹¹ vett „szociális hordalékrétegek” fedik mindezeket.¹² E „burkolat” következtében a létezés és a létezéshez kapcsolódó valós viszonyaik, amelyek meghatározzák a valóság azon szeletét, amelyekre originálisan utalnak, egyszerűen érzékelhetetlenné válnak az idők folyamán. Ebből kifolyólag az eredetiség a jogalkotás tekintetében röviden összefoglalva a következőt jelenti: bármennyire igyekszik is a jogalkotó olyan szabályozók megalkotására és alkalmazására, amelyek esetünkben a fogyatékosokkal élő emberek elhelyezkedésének inspirátoraiként is értelmezhetők, ha a benne foglalt fogalmak szinte önálló életet élnek és ezáltal nem kötődnek direkt módon azokhoz az emberekhez, akiknek az életét jobbra kívánják tenni.¹³

Tehát bármennyire is kötött a jogszabályok nyelvezete, törekedni kell arra, hogy legalább a törvények szintjén definiáljuk például a fogyatékos fogalmát, abban a tekintetben, ahogyan az elmúlt években ez az állapot változott és máig is változik. Nem elvárható természetesen, hogy minden egyes vonatkozó jogi szabályozó külön-külön diszkreditálja az alapvető fogalmakat, de az meglátásunk szerint igen, hogy kinyissa a lehetőségét annak, hogy amennyiben a nemzetközi vagy a hazai definíciós keretek megváltoznak, azok tartalmi automatikusan értelmezést nyerjenek az adott jogszabály és azok „alrendszerében”.

Tudjuk, ez első pillantásra sziszifuszi előkészítést és fogalmazási bonyodalmakat okoz(na), azonban, ha a jogalkotás folyamatában a mínusz első lépéssé válna a fogalmakat meghatározó keretek, elvek és konkrét szabályok feltárása. A nulladik lépés az lenne, hogy megtaláljuk azt a hazai és a nemzetközi normarendszerbe illő keretkezési szisztémát, amely egyértelműen fogalmeredeti forrásként értelmezi és megjelöli az alapvető jogi, hermeneutikai és politológiai jellegű igazodási pontokat.

Az organikus jelleg tehát ebben az esetben azt jelzi, hogy állandó kapcsolat áll fenn az úgynevezett fundamentális vagy forrásvidék¹⁴ területekkel, ami által többek között az adott jogszabályok módosítása és esetlegesen szükséges korrekciója az esetek egy részében nem igényelne emberi beavatkozást.

Ez első hallásra talán az ideák világába mutató gondolati ív, de például Platón,¹⁵ Arisztotelész¹⁶ és Hegel¹⁷ filozófiai hagyatékában is találunk erre vonatkozó utalásokat. Vagyis

¹¹ Heidegger, Martin: Útban a nyelvhez. Egy japán és egy kérdező párbeszédéből. (Ford. Tillmann J. A.), Helikon Kiadó, Budapest, 1991.

¹² Farkas Jácint – Raffay Zoltán: Az utazás, a hálózatosodás és az akadálymentesség kontextusai az életfilozófia, illetve a buddhista bölcsélet tükrében. In TVT Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, 2022, VII. évf., 2. szám, 83-99. o.

¹³ Karácsony András – Pokol Béla: A paradigmák erőterében (Rögzítettség/szellemítettség – adalékok a társadalom értelemfeltételezéséhez), Máriabesnyő, Attraktor, 2011.

¹⁴ Farkas Jácint: Az egzisztenciális fogyatékosokban rejlő kiteljesedési lehetőségek, Betekintés a fogalom jelentésvilágába, PhD disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia és Kommunikációtudományi Doktori Iskola, 2021.

¹⁵ Platón: Állam – Platón összes művei kommentárokkal. (Ford. Steiger Kornél), Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2018.

¹⁶ Arisztotelész: Metafizika. (Ford., bev., magy. Halasy-Nagy József), Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Pécs, (az Akadémia Filozófiai Könyvtára), 1936.

¹⁷ Hegel, Georg Wilhelm Frederic: Elements of the Philosophy of Right. Cambridge University Press, Cambridge,

már az előző korok nagy gondolkodói is szembesültek az egyre strukturáltabbá váló társadalmi rendszerek szabályozási nehézségeivel és keresték az azokra adható releváns és reális válaszokat. Ugyanebbe a körbe tartozik Konfuciusz¹⁸ is, aki tartalmilag a következőt fogalmazza meg a jogi szabályozók számosságával kapcsolatosan: abban a fejedelemségben, ahol sok a jogszabály, nagy a rendetlenség. Azaz a mai életünk szituációira alkalmazva szükségesnek látszik egy nyitott végű, organikus jellegű jogalkotási és alkalmazási rendszer kialakítása.

A Covid-19 világjárvány, a klíma- és energiaválság, és nem utolsósorban, az Ukrajnában egyre inkább elhúzódó fegyveres konfliktus egyesével és összességében is rávilágít a jogrendszerünk majdhogynem statikus voltából adódó – Európában zömében a római jogból eredeztethető – nehézkes, inreziens létmódjára.¹⁹

Az empirikus kutatás, amely ennek a tanulmánynak az alapvető inspirációs dimenziója, bár még a feltáró szakaszában tart, már egyértelműen rávilágít a Covid-19 által okozott áldatlan állapotokra, amelyek a fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatási és megélhetési helyzetét szinte első pillanattól kezdve drasztikusan rontotta. Megítélésünk szerint, bár a jog közel sem mindenható, ahogy azt Jaspers is megfogalmazza a társadalmi és egyéni felelősségről írt könyvében, de mégis rendkívüli hatással bír például az említett határhelyzetekben. Azt tapasztaljuk, hogy a jogalkotót is, természetes módon váratlanul érte és éri a napról napra változó lokális és globális válsághelyzetek sorozata, éppen ezért nem tartjuk elégségesnek az évtizedes sztemderdek alapján működő szabályozási mechanizmusok „olajozását”, ahogy azt Yuval Harari is megfogalmazza kritikai szemléletű műveiben, tanulmányaiban.²⁰

Mindezek alapján az elkövetkezendő fejezetben az akadálymentesség paradigmaváltási, illetve teremtési szükségletéről is szót fogunk ejteni, bizonyítani szándékozunk ezzel az organikus jogalkotási és jogalkalmazási szemlélet megalkotásának és alkalmazásának szükségességét.

Holisztikus jellegű és ürességtermészetű hermeneutikai módszert²¹ fogunk alkalmazni²², amelynek az az egyik sarokpontja, hogy az általunk javasolt szemléletmód és fogalomértelmezési és használati keretrendszer nem lineáris felépítésű írásműben „artikulálódik”.²³ Továbbá talán a szokásostól eltérő nem kétértékű logikai és nem vagylagos gondolkodás elsajátítását is szükségessé teszi.

II. Útban az akadálymentességi szemléletű társadalom felé?

Úgy gondoljuk, és ezt már több tanulmányunkban is megfogalmaztuk, különbséget szükséges tenni az akadálymentesítés és az akadálymentesség között.²⁴ Az eddig leírtak nyomán e keretben ez a mechanikus és organikus jogalkotási és jogalkalmazási módok közötti különbségben fedezhető fel.

United Kingdom, 1991.

¹⁸ Konfuciusz: Beszélgetések és mondások. (Ford. Tokaji Zsolt), Helikon, Budapest, 2017.

¹⁹ Szántó Zoltán: Vázlat a társadalom-gazdaságtan és a megértő szociológia weberi koncepciójáról. In Karácsony András – Téglási András. – Tóth, J. Zoltán (szerk.): Philosophus trium scientiarum. Tanulmányok a 70 éves Pokol Béla tiszteletére. Budapest, Századvég Kiadó, 2021, 279-295. o.

²⁰ Harari, Yuval Noah: 21 Lessons for the 21st Century, Vintage Publishing, 2019.

²¹ Farkas Jácint: A szimbiotikus embertől az egzisztenciálisan fogyatékos emberig, EDUCATIO, 2020, 29. évf., 3. szám, 479-486. o.

²² Patsch Ferenc: Hermeneutika. A filozófia jövője és a jövő teológiája. Jezsuita Kiadó, Budapest, 2016.

²³ Dreyfus, Georges B.: Recognizing Reality: Dharmakīrti's philosophy and Its Tibetan Interpretations. State University of New York Press, Albany, 1997.

²⁴ Farkas Jácint – Raffay Zoltán – Dávid Lóránt Dénes: Fundamental accessibility and technical accessibility in travels – the encounter of two worlds which leads to a paradigm shift. In Sustainability, 2022/14. szám.

Értelmezésünk szerint az akadálymentesítés hermeneutikai szempontból „hordalékokkal terhelt” fogalom és létkörnyezet átalakítási mód, amely félreértelmezett módon a modernkori ember fogyatékos-ság-fogalmához társul. Továbbá az akadálymentesség-természet maradványa²⁵, amely szinte teljes mértékben nélkülözi az emberi szellem valós és a materializmuson túlnyúló erejét.²⁶

Értelmezésünk szerint az ember tehát önmagában akadálymentességű természetű lény, éppen ezért hozza létre mikro- és makroszinten egyaránt a társadalmi közösségeket, annak érdekében, hogy például az állatokhoz képest fogyatékosnak tekinthető testfelépítéséből adódó gyengeségeit közös erővel kompenzálni tudja.²⁷

Napjainkra örvendetes tényként értékelhető, hogy például a fogyatékos-sággal élő és/vagy megváltozott munkaképességű emberek esetében hazánkban is erőfeszítések történnek a foglalkoztathatóságuk megteremtésének érdekében. Ez minden politikai erőnek elsődleges célja és érdeke is. A megvalósulás első gyakorlati lépcsője a nyilvánvaló szándékon túl az ezt lehetővé tevő jogszabályi háló kialakítása²⁸ és folyamatos „karbantartása”.²⁹

Ekképpen maga a jogalkotás folyamata és produktumai egyaránt a társadalmi akadálymentesítés eszköztárát is bővítik. Azonban, mint már utaltunk is rá, óriási különbség van akadálymentesség és akadálymentesítés között. Ugyanis hiába mondja ki a 2011. évi CXCI. törvény számos pontja, hogy elő kell segíteni a fogyatékos-sággal élő emberek munkaerőpiaci integrációját, akár direkt, akár indirekt eszközök igénybevételevel, ha a társadalmi gondolkodásmód egyszerűen nem kellően nyitott mindezek megvalósítására. Tanulmányunknak nem célja egy komplex társadalomfilozófiai látkép bemutatása. Arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy ha és amennyiben egy akadálymentesség szemlélettel is bíró társadalom kialakulásának irányába teszünk erőfeszítéseket, azt már a jogi szabályozónormák tervezési szintjén is figyelembe kell venni és alkalmazni is szükséges.

Az előzetes kutatási kérdéseinkre adott, még embrionális állapotban lévő, kis komplexitási szintű válaszok megerősítik, hogy a fogyatékos-sággal élő emberek foglalkoztatása iránt elkötelezett társaink, sok egyéb akadály mellett, a jogszabályok követhetetlen és sok esetben következtelen struktúráit említik, mint azokat a tényezőket, amik gátakat emelnek a foglalkoztatás e szegmentumának megvalósítása elé.

III. Akadálymentesség tehető-e a jogalkotás?

Max Weber a jog szerepéről is jelentős és máig releváns megállapításokkal és tézisekkel szolgál, és ez nem csak a jogszociológia elméleti síkjára igaz. Weber tulajdonképpen polihisztori magasságokból volt képes szemlélni korának társadalmi szerkezetét, annak folyamatos alakulását, és nem utolsó sorban a társadalmak kialakulását és „modernizációs” módusait is igyekezett feltárni.³⁰

Tanulmányunk ezen alfejezete nem kíván még vázlatos módon sem a Max Weber-i életmű jogrendszert és jogalkotást érintő hatalmas korpuszára reflektálni, pláne nem elemezni azt. Arra teszünk sajátos fókuszú gondolat kísérletet, hogy a varázstalanítás, mint a nagy társadalomtudós „egyik legfontosabb paradigmája” gravitációs mezejének közelébe

²⁵ Fromm, Erich: Utak egy egészséges társadalom felé. (Ford. Szalai Virág), Napvilág Kiadó, Budapest, 2010.

²⁶ Byung – Chul Han: A kiégés társadalma. (Ford. Miklódy Dóra, Simon-Szabó Ágnes), Typotex Elektronikus Kiadó, Budapest, 2019.

²⁷ Jaspers, Karl: Mi az ember? – Filozófiai gondolkodás mindenkinek. Media Nova Kft., Budapest, 2008.

²⁸ Kőnczei György – Hernádi Ilona: A fogyatékos-ságtudomány térképei. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 2015.

²⁹ Csillag Sára: A valódi integráció nyomában: Megváltozott munkaképességű munkavállalók a munkaerőpiacon. In Munkaügyi Szemle, 2009, 53. évf., 1. szám, 16-23. o.

³⁰ Weber, Max: Protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. (Ford. Ábrahám Zoltán), L'Harmattan, Budapest, 2020.

manőverezzük a társadalmi akadálymentesség megvalósulásának gondolatvilágát. Továbbá a jelen tanulmány gondolati gerincét adó jogértelmezési és jogalkotási organikus modell lehetséges kapcsolódási pontjait és azok szellemi gyökereinek egyik lehetséges táptalaját megjelölni a weberi forrásvidéken.

Meggyőződésünk, hogy a világ varázstalanítása nem jelenti a világunk kiragadását a maga természetes közegéből. Arról van szó, hogy a tudományosság mindent átható közegében Weber igyekezett egy olyan gondolati és gyakorlati fogalmat és viszonyt feltárni az ember és létkörnyezete között, amelyben az archaikus korok mitologikus világképe és értelmezési köre visszahúzódik a vallás, a filozófia és az irodalom határai mögé.

Így esetünkben a jog varázstalanítása is ezen tengely mentén zajlik, a kvázi irracionális – természeti és mitologikus „joggyakorlás” – jog és jogalkalmazástól a racionális logikai és ok-okozati összefüggések jelenkori szuper-racionálisnak mondott szabályozói környezet kialakításáig terjed.³¹

Az említett szabályozói „modellváltási tengely” értelmezési tartománya véleményünk szerint kiterjeszhető egy társadalmi akadálymentességi dimenzióval, hiszen ha kimondva nem is, de Max Weber tulajdonképpen egyfajta akadálymentesítési „szakértő” is. Arra gondolunk, hogy például Gehlen úgy tekint a társadalmiság kialakításának fundamentumaira, mint egy determinált emberi „kényszerselekvésre”, amely az ember gyengeségeiből, mondhatni egzisztenciális fogyatékoságaiból következő „szövetkezés” a természet kihívásaival szembeni sikeresebb megfelelés érdekében.³² Weber bölcséleti illetve hermeneutikai értelemben látens módon csatlakozik ehhez a modellhez, mi több, kifejezetten „alábéleli” e szükségszerűséget.

Így mindkét említett nagy hatású gondolkodó munkássága akadálymentesítő jellegűnek tekinthető, amelyekben rejtett módon benne van az akadálymentesség szellemisége, de érthető módon ők arra koncentráltak, hogy megértsék és modellezzék a körülöttük tapasztalható társadalmi jelenségek ok és okozati összefüggéseit.

Ez az ok-okozatiság, illetve az e mögött meghúzódó logikai és tudományos szemlélet köszön vissza a weberi jogszerveződési struktúrában. Természetesen figyelembe veszi a szabályozók mögött meghúzódó politológiai, politikai és emberi felhajtóerőket, de mindezekre leginkább lineáris módon tekint, ezen szemléletmódból adódó reziliencia hiányosságok feloldására nem tesz javaslatokat. Mint már említettük, a jelenlegi nemzeti, nemzetközi, társadalmi, politikai és egészségügyi – ideértve a Planétánkon végig söprő egyetlen társadalmi réteget sem kímélő mentális problémák sokaságát – kríziseket, amelyek meg- és feloldására tett kísérletek egyik legfontosabb gyakorlati és elméleti hordozóterülete a társadalmaink működését elvi és gyakorlati szinten is szabályozó jogi normák kibogozhatatlan hálózata.

Az már triviális kijelentés, hogy a világ változási sebessége túllépte a kritikus határértéket, amely e joghermeneutikai nézőpontból azt is jelenti, hogy a jogalkotás folyamata mögött álló politikai döntéshozói akarat és szándék már-már követni sem képes a változás sebességét, és ami talán ennél is fontosabb, annak egyre mélyülő és összetettebb dimenzióit sem.³³

Tehát amennyiben a társadalmi és létkörnyezeti változások ilyen, vagy még inkább gyorsuló ütemben fognak zajlani, a jogalkotás „megrendelői oldala” és magát a folyamatot lebonyolító alkotói teamek, valamint a szabályozók alkalmazói oldalát megtestesítő hatalmi ágak képviselői részéről egyaránt szükségessé válik a weberi varázstalanítás és racionalizálás újragondolása. Vagyis az organikus jogi szemlélet kialakítása és alkalmazása, amely paradox módon egy új „varázslatosítással” helyesebben kifejezve jogi organizációval veheti kezdetét. Oly módon, hogy az eddig sztenderdek és megváltoztathatatlannak beállított ok-okozati,

³¹ Szántó Péter: Max Weber jogfejlődési magyarázata: A jog varázslat alóli felszabadulása. In Jogelméleti Szemle, 2000/1. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/szigeti1.html> (2022.08.08.)

³² Gehlen, Arnold: Az ember. (Ford. Kis János), Gondolat, Budapest, 1976.

³³ Harari, Yuvel Noah: Sapiens. Az emberiség rövid története. Animus, Budapest, 2015.

lineáris illetve hierarchikus szemléleti és gyakorlati módokat, például a Buddha-féle és indiai gondolatvilág többértékűségével, illetve ok és feltétel összefüggés holisztikus látás- és gyakorlati-módjaival is szükségessé válik kiegészíteni.

Azaz a jogalkotás és jogalkalmazás dimenzióira vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a jog akadálymentesítő szerepét ki kell, hogy egészítse, esetenként fel kell, hogy váltsa a jogi akadálymentesség gyakorlata és eszméje, amelynek értelmében a jogszabályok skálafüggetlen hálózati struktúrában történő implementálása elengedhetetlenül szükségessé válik.

Megismételjük, nem kívánunk részletes Weber jogszociológiai elemzést készíteni, csupán a társadalmi és jogi akadálymentesség szempontjából releváns szegmentumra, vagyis a jogi racionalizálás folyamatára kívánunk sajátos hermeneutikai és jogalkalmazási kereteket papírra vetni és mindezeket javaslat jelleggel tovább gondolásra ajánlani.³⁴

Bölcseleti és alkalmazhatósági szemmel nézve a Weber által jogi racionalizációnak nevezett folyamattal egyet értünk, hiszen e nélkül a jogalkotás, a jogalkalmazás és nem utolsósorban a jogi szakemberek képzése egyszerűen nem érhetne volna el a jelenlegi szintet. A történeti események egymásra és egymásba épülése szinte magától értetődő módon a jogi szemléletváltás és gyakorlat professzionális átalakulásához kellett, hogy vezessen, azaz a jogi normák eredeztetése akár a mítikus, akár a társadalmakban betöltött pozícióktól történő függetlenítése a jog akadálymentesítése a mi értelmezésünkben. Álláspontunk szerint ez összecseng a weberi varázstalanítás gyakorlati és elméleti gondolatvilágával egyaránt.

Azonban azzal konstruktív vitába kívánunk szállni, hogy a jog alapvetően még napjainkban is a gazdasági erőviszonyok, érdekek és a kapitalista dimenziók determinált terepe. Azontúl, hogy hazánk az Európai Unió tagjaként – a többi tagországhoz hasonlóan – kettős jogrendszerben működik (nemzeti és közösségi jogi normák) amelyek önmagukban is kérdésessé teszik a weberi jogracionalizálás máig releváns üzeneteit. Felvetik azt a kérdést, hogy a több ezerre, sőt több tízezerre rúgó jogszabálylabirintusban hogyan képesek eligazodni akár a sok éves rutinnal rendelkező és kiválóan képzett szakemberek?³⁵

A tanulmányunk elején említett kutatásunk nyomán szinte letaglózó erővel ért bennünket az a kormányrendelet, amely a megváltozott munkaképességű és fogyatékkal élő emberek foglalkoztatásának lehetőségét hivatott elősegíteni. Azonban kvalitatív kutatásunk – 8 darab mélyinterjú – előzetes elemzése és az interjúalanyokkal folytatott háttérbeszélgetések tapasztalatai az irányba konvergáltak, hogy a 327/2011. (XII. 29.) számú kormányrendelet³⁶ és a hierarchikusan azt megelőző 2011. évi CXCI. számú törvény értelmezése és alkalmazása rendkívül nagy számú akadályt gördít például a fogyatékkal élő emberek foglalkoztatását megvalósító, vagy megvalósítani szándékozó munkaadók és társaságok elé.³⁷

Mindezek alapján szinte „egy kattintással” jutottunk el Weber jogi professzionalitási paradigmájához, amely előbb implicit, majd napjainkra explicit módon magában hordozza az egyre bonyolultabb, diverzifikáltabb és tulajdonképpen önálló jogi nyelvezet kialakulását, annak minden következményével együtt.³⁸

Hermeneutikai szempontból például a megváltozott munkaképesség és a fogyatékoság elméleti és gyakorlati értelmezési tartományait megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy saját anyanyelvünk számára is jelentős nehézséget okoz a két állapot közötti valós differenciák

³⁴ Szigeti Péter: A jog varázslat alóli felszabadulása – Max Weber jogfejlődési magyarázata. In Belügyi Szemle 1997/9. szám, <https://mek.oszk.hu/04200/04241/04241.htm#4>, (2022.08.02.)

³⁵ Karácsony András – Pokol Béla: A Paradigmák erőterében (Rögzítettség/szellemítettség – adalékok a társadalom értelemelteli felépítettségéhez), Máriabesnyő, Attraktor, 2011.

³⁶ 327/2011. (XII. 29.) Korm. Rendelet a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100327.kor> (2022.07.20.)

³⁷ 2011. évi CXCI. Törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv> (2022.07.05.)

³⁸ Szigeti Péter: A jog varázslat alóli felszabadulása – Max Weber jogfejlődési magyarázata. In Belügyi Szemle 1997/9. szám, <https://mek.oszk.hu/04200/04241/04241.htm#4> (2022.08.09.)

megfogalmazása, majd megértése. Ugyanez a megállapítás igaz a közös értelmezési és létmegélési szegmentumok esetében is.³⁹

Tisztában vagyunk vele, hogy a jogi szövegek a kontinentális, illetve római jog forrásvidékéről származnak, így elsősorban általános, ha úgy tetszik univerzális létszituációk szabályozását kisebb részben értelmezését tekintik központi céljuknak. Azonban a fogyatékoság és a megváltozott munkaképesség olyan „speciális” élethelyzetek összessége, amelyek megélése és a velük való perszonális és csoportos törődés nem sorolható az univerzális megoldások imént említett tárházába.

„A 23-24. § alkalmazásában megváltozott munkaképességű személynek kell tekinteni azt a személyt,

- a) * akinek az egészségi állapota a rehabilitációs hatóság komplex minősítése alapján 60 százalékos vagy kisebb mértékű,
- b) * aki legalább 40 százalékos egészségkárosodással rendelkezik, az erről szóló szakvélemény, szakhatósági állásfoglalás, hatósági bizonyítvány, minősítés időbeli hatálya alatt,
- c) akinek a munkaképesség-csökkenése 50-100 százalékos mértékű, az erről szóló szakvélemény időbeli hatálya alatt, vagy
- d) aki fogyatékosági támogatásban vagy vakok személyi járadékában részesül és a munkaszerződése szerinti napi munkaideje a 4 órát eléri”.⁴⁰

„9. rehabilitáció: orvosi, szociális, képzési, foglalkoztatási és egyéb tevékenységek komplex rendszere, amelynek célja a megváltozott munkaképességű személy munkaerő-piaci integrációja, megfelelő munkahelyen történő foglalkoztatásra való felkészítése, továbbá a munkaképességének megfelelő munkahelyen történő elhelyezés biztosítása;”⁴¹

„A 23. § (1) bekezdésének alkalmazása során a megváltozott munkaképességű személyekkel egy tekintet alá esik az a személy is, aki – a munkaszerződése szerint – jogszabályban meghatározottak alapján rehabilitációs mentori tevékenységet lát el, és a munkaszerződése szerinti napi munkaideje a 4 órát eléri”.⁴²

Az említett két jogszabály alkotói igyekeztek ezt a szakmai evidenciát figyelembe venni, de megítélésünk és a kutatásunk kezdeti eredményei szerint is ez a mindennapok gyakorlatában kevésbé értelmezhető és alkalmazható, jogértelmezési szituációkhoz vezet. Megjegyezzük a megváltozott munkaképesség fogalom(pár) egy magyar nyelvi unikalitás, amely például az Unió jogszabályokkal való harmonizációban egyszerűen a zénóni paradoxonok kategóriájába tartozik. Ennek az az oka, hogy a magyar nyelv sajátos gyökerei a létezés fundamentumaihoz egy olyan leíró szerkezetet hoztak létre, amely például az angol vagy a francia nyelv esetében egyszerűen funkcionálisan nem állnak rendelkezésre.⁴³

Ez azonban a hermeneutikai- nyelvfilozófiai problémák egyik része csupán, ha tovább vizsgáljuk a megváltozott munkaképesség forrásvidékét, meg kell állapítsuk, hogy az alapvetően a jogalkotói szándék által létre hozott fogalompár minimum pontatlan, de még inkább értelmetlennek nevezhető. Ugyanis – és itt visszautalunk a weberi jog paradigmájára –

³⁹ Könczei György – Hernádi Ilona: A fogyatékoságtudomány „térképei”. In Hernádi Könczei György (szerk.): A felelet kérdései között. Fogyatékoságtudomány Magyarországon. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2015.

⁴⁰ 2011. évi CXCI. Törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv>, 7. pont 22. § (2022.08.02.)

⁴¹ 2011. évi CXCI. Törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv>, 1. pont 1.§ (2) (2022.08.03.)

⁴² 2011. évi CXCI. Törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv>, 22/A § (2) (2022.08.03.)

⁴³ Marticsák Sándor: A magyar nyelv eredete és rokonsága. Gondolat, Budapest, 2020. és Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán: A magyar nyelv története, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1967.

fundamentálisan egy gazdasági jellegű szituációt igyekszik keretezni, de törekszik arra is, hogy az egészségkárosodással való összefüggését is konceptualizálja a megváltozott munkaképességnek. Viszont ez a szociális és gazdasági „megoldandó” feladat ugyanúgy vonatkoztatható a fogyatékossgal élő emberek társadalmi csoportjára is.

Tehát feltehetjük a kérdést: mihez képest megváltozott a munkaképesség, és mihez vagy kihez képest fogyatékos a fogyatékossgal élő ember? Vagyis a weberi racionalizálás és „normafüggés” általános használhatósága kérdőjeleződik meg.

Ebben a pillanatban elérkezünk a hermeneutikai vizsgálódás egyik határpontjához, amely a heideggeri hermeneutikai kör használhatóságának kiterjesztését kell, hogy maga után vonja.⁴⁴

Javasoljuk tehát, hogy a kísérleti jelleggel első ízben itt alkalmazott hermeneutikai gömböt⁴⁵, mint vizsgálódási módot – amely lehetőséget teremt, hogy a heideggeri hermeneutikai analitika kétdimenziós körközepontját –, amennyivel szükséges, kiterjesszük. Vagyis ebben az esetben a megváltozott munkaképesség fogalmának körbejárása után ne csak a fogalomeredet múlt, jelen és némiképpen jövődimenzióit vegyük szemügyre, hanem mintegy beleereszkedve magába a fogalomba, vizsgáljuk meg annak organikus működését, és például a fogyatékossgal való természetesnek tűnő kapcsolatait is. Ez a filozófiai elemzési mód „rokonságban áll” a Bergson által javasolt ontológiai és ismeretelméleti analízis sajátos módjával.⁴⁶ Amely talán meglepő módon a Nágárdzsuna által örökül hagyott buddhista „hermeneutikával” szinte azonosan látja a lét feltérképezésének egyik lehetséges módozatát. Így szembesülhetünk például a már szintén említett ürességfilozófiai szemlélet gyakorlati megjelenésével és alkalmazhatóságával, hiszen nyilvánvalóvá válik, hogy egy félig-meddig mesterséges fogalom hogyan kapcsolódik és függ mind a számtalan egyéb jogi, társadalmi és emberi szituációtól és szituációhoz.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a fogyatékossgal és a megváltozott munkaképesség fogalmainak jogi értelemben is szükségessé válik az újra definiálása, mi több, ezek folyamatos revíziójára is szükség van, mint ahogy erre az ENSZ a fogyatékossgal élő emberek társadalmi beilleszkedése és jogainak deklarálása érdekében megalkotott egyezménye⁴⁷ fel is hívja a figyelmet. Hazánk az elsők között implementálta e nemzetközi jogi keretrendszert, így tulajdonképpen az általunk említett folyamatos nyomon követés és korrekció a hatályban lévő magyar jogszabály elvét is magáévá tette.⁴⁸

Tehát az általunk megfogalmazott hipotetikus jellegű kérdésre, miszerint lehetséges-e a jogszabályalkotás, értelmezés és jogi képzés akadálymentességének kialakítása, egyértelműen igennel tudunk felelni, azonban ennek megvalósítása több dimenziós gondolkodásmódbeli és strukturális váltásokon és átalakításokon keresztül vezet.

A soron következő fejezetben a már említett és folyamatban lévő vendéglátóipari fókuszú kutatásba pillanthatunk be, a teljesség igénye nélkül. Viszont bízunk abban, hogy ezzel együtt a bevezetés és összefoglaló is igazolja az eddigi komplex jogi akadálymentességi törekvésre tett megállapításainkat és javaslatainkat.

⁴⁴ Heidegger, Martin: *Lét és idő*. Osiris, Budapest, 2019.

⁴⁵ Farkas Jácint: *Az egzisztenciális fogyatékossgal rejlő kiteljesedési lehetőségek. Betekintés a fogalom jelentésvilágába*, PhD disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia és Kommunikációtudományi Doktori Iskola, 2021.

⁴⁶ Bergson, Henri: *Teremtő fejlődés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

⁴⁷ Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (2022.08.08.)

⁴⁸ 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.tv> (2022.08.08.)

IV. A fogyatékossgal élő emberek munkavállalási lehetőségei a jelenkor magyarországi vendéglátóipari gyakorlataiban

A világ felnőtt népességének hozzávetőlegesen 15%-a fogyatékossgal él, a fogyatékossgal élő emberek a világ legnagyobb kisebbségének számítanak.⁴⁹ A fogyatékossgal maga nagyon heterogén fogalom, az állapotok széles skáláját takarja: igazából minden fogyatékossgal speciális és személyes, és senki máséval nem azonos. Bár a fogyatékossgal sokféleképpen definiálható, általános értelemben a tartós vagy végleges – veleszületett vagy szerzett – érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi vagy pszichoszociális károsodást, illetve ezek bármilyen halmozódását értjük alatta, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.⁵⁰ A munka világában használt és a foglalkoztathatóság szempontjait előtérbe helyező meghatározás szerint a megváltozott munkaképességű személy az, aki testileg vagy értelmileg akadályozott, vagy akinek az orvosi rehabilitációt követően munkavállalási és munkahely-megtartási esélyei csökkennek.⁵¹

A fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatásához köthető első empirikus munkák az 1950-es években az USA-ban (döntően háborús veteránokhoz kapcsolódva)⁵², illetve az 1960-as években a skandináv államokban születtek⁵³, majd az 1990-es évektől megsokszorozódtak és fókuszukban is gazdagodtak.⁵⁴ Az utóbbi húsz évben már Magyarországon is egyre több

⁴⁹ Bagheri, Afsaneh – Azizi, Mohammad – Fard, Fatemeh Matloubi: Managerial Skills Required by Entrepreneurs with Physical and Mobility Disabilities. In *International Journal of Management Sciences*, 2015, 5. évf., 8. szám, 571-581. o.

⁵⁰ 1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.tv> (2022.07.19.)

⁵¹ 2011. évi CXCI. Törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv>, 5. pont (2022.08.02.)

⁵² Györi Zsuzsanna – Csillag Sára: Vállalati felelősségvállalás és fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása: Külön múlt – közös jövő? 1. Rész: A kapcsolódó politikák fejlődése az EU-ban és Magyarországon. *Vezetéstudomány*, 2019, 50. évf., 6. szám, 14-23. o. <https://doi.org/10.14267/veztud>. (2022.06.02.)

⁵³ Györi Zsuzsanna – Csillag Sára: Vállalati felelősségvállalás és fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása: Külön múlt – közös jövő? 2. Rész: A fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása a CSR-szakirodalomban és a gyakorlatban. In *Vezetéstudomány*, 2019, 50. évf., 7-8. szám, 16-31. o. <https://doi.org/10.14267/veztud>., (2022.07.02.)

⁵⁴ Csillag Sára – Primecz Henriett – Toarniczky Andrea: Dolgoznánk, ha hagynátok... Megváltozott munkaképességű emberek és a HR-rendszerek. In *Vezetéstudomány*, 2018, 49. évf., 6. szám, 33-45. o.

kutatás vizsgálja a fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci bevonását és a kapcsolódó foglalkoztatási gyakorlatokat (a teljesség igénye nélkül).^{55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65}

A kutatások alapján elmondható, a társadalmi és munkaerőpiaci kontextus lassú ütemű változása, illetve a gazdasági ösztönzők hiányosságai mellett még mindig gyakorlati és mentális gátak nehezítik ezen személyek bevonását.⁶⁶ Az eredetileg Keszi és munkatársai által azonosított, de azóta több szerző⁶⁷ által megerősített gyakorlati gátak közé tartozik (1) a megfelelő pozíció vagy munkakör hiánya, (2) a munkahelyek fizikai akadálymentességével kapcsolatos problémák, (3) a fogyatékossgal élő emberek nem eléggé mobilis volta, (4) a fogyatékossgal élő emberek alkalmazásával járó, többletként jelentkező szervezési feladat, (5) a jelentkezők megfelelő képzettségének hiánya. Ezek valóban jelentős akadályozó tényezőt jelentenek, de az alkalmazás tekintetében talán még fontosabbak a Bánfalvy által mentális gátaknak nevezett tényezők, mint (1) az általános információhiány/alulinformáltság, (2) az a feltételezés, hogy a fogyatékossgal élő emberek rosszabbul teljesítenek, (3) az az előfeltevés, hogy a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása komoly befektetéseket igényel, valamint (4) az a feltételezés, hogy a fogyatékossgal élő emberek több balesetet okoznak és gyakrabban mennek betegszabadságra.^{68 69 70 71} Ezekben a mentális gátakban egyértelműen megjelenik a fogyatékossgal orvosi, medikális nézőpontjának individuális és gyakran

⁵⁵ Bánfalvy Caba: Fogyatékos emberek és a munkavilága. In Szakképzési Szemle, 2005, 21. évf., 2. szám, 180-193. o.

⁵⁶ Csillag Sára – Szilas Roland: A valódi integráció nyomában: Megváltozott munkaképességű munkavállalók a munkaerőpiacon. In Munkaügyi Szemle, 2009, 53. évf., 1. szám, 16-23. o.

⁵⁷ Dajnoki Krisztina: Fogyatékos, illetve megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának megítélése a szervezetben. In Act. Sci. Soc. 2011, 34. szám, 85-93. o.

⁵⁸ Dajnoki Krisztina: Helyet mindenkinek! Fogyatékos, illetve megváltozott munkaképességű munkavállalók HR sajátosságainak feltárása az Észak-alföldi Régióban. Egyesület Közép-Európa Kutatására. In Közép-Európai Monográfiák, 2014, 12. szám.

⁵⁹ Dajnoki Krisztina: Judgement of the factors influencing the integration of the employees with disabilities or reduced work capacity into workplaces in the northern great plain region. In Annals of the University of Oradea, Economic Science Series, 2015, 24. évf., 2. szám, 506-514. o.

⁶⁰ Keszi Roland – Komáromi Róbert – Kőnczei György: Fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók a 200 legnagyobb hazai vállalatnál. In Munkaügyi Szemle, 2002, 46. évf., 12. szám, 21-23. o.

⁶¹ Kurucz Orsolya – Kemény Péter: A megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatását érintő jogszabályok és statisztikai háttér áttekintése. In Adatok, tények vélemények. ProAbility, BCE, 2016.

⁶² Scharl Ágota: Foglalkoztatási rehabilitációs jó gyakorlatok Magyarországon. Kutatási jelentés. Szakpolitikai Elemző Intézet, Budapest, 2011.

⁶³ Tardos Katalin: Halmozódó diszkrimináció. Kirekesztés és integráció a munkaerőpiacon. In Belvedere, 2015.

⁶⁴ Tausz Katalin – Lakatos Miklós: A fogyatékos emberek helyzete. In Statisztikai Szemle, 2004, 82. évf., 4. szám, 370-391. o.

⁶⁵ Zádori Iván – Nemeskéri Zsolt: Fogyatékos munkavállalók és a jövő munkaerőpiaca: Kihívások és esélyek. In Munkaügyi Szemle, 2019, 62. évf., 3. szám, 39-49. o.

⁶⁶ Hidegh Anna Laura – Csillag Sára: Toward 'mental accessibility': Changing the mental obstacles that future Human Resource Management practitioners have about the employment of people with disabilities In Human Resource Development International 2013, 16. évf., 1. szám, 22-39. o.

⁶⁷ Dajnoki Krisztina: Fogyatékos, illetve megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának megítélése a szervezetben. In Act. Sci. Soc. 2011, 34. szám, 85-93. o.

⁶⁸ Cseh Judit: Fogyatékos és megváltozott munkaképességű emberek integrált foglalkoztatásának területi aspektusai. Doktori Disszertáció, PTE, 2014.

⁶⁹ Dajnoki Krisztina: Helyet mindenkinek! Fogyatékos, illetve megváltozott munkaképességű munkavállalók HR sajátosságainak feltárása az Észak-alföldi Régióban. Egyesület Közép-Európa Kutatására. In Közép-Európai Monográfiák, 2014, 12. szám.

⁷⁰ Kálmán Zsófia – Kőnczei György: Taigetosztól az esélyegyenlőségig. Osiris, Budapest, 2002.

⁷¹ Nelissen, Philippe T. J. – Hülsheger, Ute – van Ruitenbeek, Gemma: How and when stereotypes relate to inclusive behavior toward people with disabilities. In The International Journal of Human Resource Management, 2016, 27. évf., 4. szám, 1610-1625. o. <https://doi.org/doi.org/10.1080/09585192.2015.1072105>, (2022.08.08.)

stigmatizáló, kirekesztő nézőpontja.⁷² Összességében az egyén és a társadalom számára is fontos munkaerőpiaci részvételt egyrészt a társadalmi és gazdasági környezet fizikai, technikai és infrastrukturális akadályai, másfelől pedig a társadalom szereplőiben élő előítéletek, hiedelmek is gátolják.^{73 74 75}

A turizmus és vendéglátás szektorban is egyre többször jelennek meg fogyatékossgal élő emberek különböző munkahelyi szerepekben és felelősségi szinteken^{76 77}, de a szakértők mégis „kihasználatlan potenciálról” beszélnek a fogyatékossgal élők foglalkoztatását illetően.⁷⁸ A szektorban annak ellenére erősen megjelenik a már említett belépési diszkrimináció, hogy a fogyatékossgal élő emberek nagyobb munkavállalói jelenléte sokrétű és komplex előnyöket hozhatna a szektor számára az emberi erőforrás-gazdálkodás, marketing, innováció vagy a befogadó szervezeti kultúra területén.⁷⁹ Emellett a fogyatékossgal élő emberek maguk is jelentős és heterogén fogyasztói réteg, az ő megértésükben és jobb kiszolgálásukban is nagy szerepe lehet a fogyatékossgal élő munkatársaknak.

Feltáró kutatásunkban azt szeretnénk megérteni és feltérképezni, hogy a magyar vendéglátásban dolgozó munkaadóknak, étterem tulajdonosoknak és vezetőknek milyen gondolatai, tapasztalatai vannak a fogyatékossgal élők foglalkoztatásában, illetve milyen akadályokat tapasztalnak a foglalkoztatással kapcsolatban. Magyarországon meglepően kevés kutatás született a fogyatékossgal élők foglalkoztatásáról a vendéglátás területén, szeretnénk hozzájárulni ennek a hiányosságnak a pótlásához.^{80 81 82} Kvalitatív kutatásunkban nyolc olyan étteremtulajdonossal készítettünk interjút, akik foglalkoztattak vagy foglalkoztatnak fogyatékossgal élő személyeket, és szívesen beszéltek tapasztalataikról.

Hólabda mintavételi eljárást alkalmaztunk.^{83 84} 2022. tavaszán első lépésként olyan vendéglátóipari egységeket kerestünk meg és kértünk tőlük interjút, akikről tudtuk, hogy

⁷² Oliver, Michael: *Understanding disability: From theory to practice*. Palgrave Macmillan, 1995.

⁷³ Bánfalvy Caba: Fogyatékos emberek és a munkavilága. In *Szakképzési Szemle*, 2005, 21. évf., 2. szám, 180-193. o.

⁷⁴ Hidegh Anna Laura – Csillag Sára: Toward ‘mental accessibility’: Changing the mental obstacles that future Human Resource Management practitioners have about the employment of people with disabilities. In *Human Resource Development International*, 2013, 16. évf., 1. szám, 22-39. o.

⁷⁵ Yamamoto, Scott – Unruh, Deanne – Bullis, Michael: The viability of self-employment for individuals with disabilities in the United States: A synthesis of the empirical-research literature. In *Journal of Vocational Rehabilitation*, 2012, 35. évf., 2. szám, 117-127. o. <https://doi.org/10.3233/JVR-2011-0559>, 2012 (2022.08.05.)

⁷⁶ Meacham, Hannah – Cavanagh, Jillian – Bartham, Timothy – Laing, Jennifer: Ethical Management in the Hotel Sector: Creating an Authentic Work Experience for Workers with Intellectual Disabilities. In *Journal of Business Ethics*, 2019, 155. szám, 823-835. o.

⁷⁷ Mooney, Shelagh – Baum, Tom: A sustainable hospitality and tourism workforce research agenda: Exploring the past to create a vision for the future. In R. Sharpley & D. Harrison (szerk.): *A research agenda for tourism and development*. Edward Elgar Publishing, 2019, 189-205. o.

⁷⁸ Doan, Tinh – Kim, Peter B. – Mooney, Shelagh – Vo, Hoang-Jen: The Emancipatory Approach in Hospitality Research on Employees With Disabilities: An Auto-Ethnographic Research Note. In *Cornell Hospitality Quarterly*, 2020, 62. évf., 1. szám, 46-61. o.

⁷⁹ Kalargyro, Valentini – Barber, Nelson – Kuo, Pei-Jou: The impact of disability on guests’ perceptions of service quality delivery in the hospitality industry. In *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 2017, 30. évf., 12. szám, 3632-3655. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2017-03622018n> (2022.08.02.)

⁸⁰ Gröschl, Stefan: A source of nontraditional labor for Canada’s hotel industry: Persons with disabilities. In *Cornell Hospitality Quarterly*, 2005, 46. évf., 258-274. o.

⁸¹ Kuo, Pei-Jou – Kalargyro, Valentini: Consumers’ perspectives on service staff with disabilities in the hospitality industry. In *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 2014, 26. évf., 2. szám.

⁸² Meacham, Hannah – Cavanagh, Jillian – Bartham, Timothy – Laing, Jennifer: Ethical Management in the Hotel Sector: Creating an Authentic Work Experience for Workers with Intellectual Disabilities. In *Journal of Business Ethics*, 2019, 155. szám, 823-835. o.

⁸³ Salamzadeh, Aidin – Kawamorita Kesim, Hiroko: The enterprising communities and startup ecosystem in Iran. In *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 2017, 11. évf., 4. szám, 456–479. <https://doi.org/10.1108/JEC-07-2015-0036>, 2017, (2022.08.09.)

⁸⁴ Silverman, David: *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. SAGE Publishing, 2008.

foglalkoznak a fizikai akadálymentesítés kérdésével (azaz rendelkeznek ilyen minősítéssel, megjelennek ilyen jellegű adatbázisokban), azt feltételezve, hogy ők nyitottak a foglalkoztatásra is. Második lépésként személyes ismeretség alapján kerestünk meg olyan munkaadókat és szervezeteket, akikről feltételeztük, hogy foglalkoztatnak fogyatékossgal élő embereket, vagy ismerhetnek ilyen vállalkozásokat. Az adatfelvétel 2022. június-júliusban félig strukturált interjúk formájában történt, amelyre a szakirodalom alapján 32 nyílt kérdésből álló kérdéslistát fejlesztettünk. A 60-90 perces interjúk helyszíne az interjúalanyok kívánságainak megfelelően alakult, az interjúkat diktafonra vagy telefonra rögzítettük, és róluk szó szerinti átirat készült.

Mint láthatjuk, a megváltozott munkaképesség és fogyatékossg definíciói a munkaerőpiaci szegmentum tekintetében válnak igazán markánsná és az eddigi kutatási eredményeink megerősítik, hogy a jogszabályok értelmezése e két fogalom és állapot heterogén volta okán mind a munkaadók, mind pedig a munkavállalók esetében rengeteg kérdést vet föl és sok esetben magát a foglalkoztatási szándékot gátolja, vagyis a munkaadói akarat nem tud realizálódni. Fogalmazhatunk úgy is a foglalkoztatás és a leendő foglalkoztatott elveszik az ide vonatkozó jogszabályok labirintusaiban.

V. Következtetések

Tisztában vagyunk vele, hogy az általunk készített tanulmány bölcséleti és hermeneutikai jellege, illetve az ennek keretét adó empirikus kutatás nem a klasszikus jogelméleti illetve politológiai vertikumokban mozog. Ennek ellenére őszintén bízunk abban, hogy ez a gyakorlatcentrikus megközelítés és filozófiai jellegű vizsgálódás-mix a nem lineáris jellege ellenére gondolatébresztő és vitára inspiráló karakterrel bír.

A célunk, miszerint az akadálymentesség – reményeink szerint – kialakulóban lévő paradigmája a jogról való gondolkodás valamennyi szintjén organikus jellegű hatásokat tud elérni, mert, mint láthatjuk, a jelenkor gigászi társadalmi, gazdasági és nem utolsó sorban személyes jellegű válságaira adott válaszok és felkínált megoldási lehetőségek kívánt határfoka az eddig megszokott módok kizárólagos alkalmazásával nem érhetőek el.

Természetesen nem áll rendelkezésünkre az a szükséges jogtudományi és politológiai tudásmennyiség, amelyek segítségével konkrét például jogstrukturális átalakításokra tegyünk átfogó javaslatot. Bízunk abban, hogy a létezés gyakorlatából származó példáink és fogalomértelmezési módjaink a jog világának weberi értelemben is vett szakemberei számára szellemi fundamentumokat és inspirációt is adnak az akadálymentességi szemlélet gyakorlati implementációjához.

Dolgozatunkat egyetlen akadálymentességi következtetéssel és bizonyos értelemben javaslattal zárjuk: a jogtudomány komplexitása és sajátos nyelvi szerkezete magától értetődő módon megkívánja a hozzáértő szakemberek képzését, továbbképzését. Azonban e komplexitás és nyelvi diverzitás szükségessé teszi, hogy esetünkben például a fogyatékossg és a megváltozott munkaképesség jogi definíciói új akadálymentesebb, azaz organikusabb keretet kapjanak. Vagyis egyrészt a jogi szakemberek például szorosabb kapcsolatot alakítsanak ki a fogyatékossgtudomány szakembereivel, ezáltal lehetőség nyílhat az új és hatályban lévő jogszabályok szövegének és fogalmi hálójának meg-, illetve újra-alkotására, annak érdekében, hogy a jogszabályalkotók és a döntéshozók foglalkoztatási és társadalmpolitikai céljai minél inkább meg tudjanak valósulni.

Javasoljuk továbbá a jogszabályok szövegeinek és mondanivalójának akadálymentességi szellemű összefoglalóinak és értelmezésüknek a megfogalmazását, azaz akár az általunk is idézett foglalkoztatás elősegítésére vonatkozó szabályozók ilyen típusú összefoglalásának elkészítését. E könnyebben érthető „jogszabályfüggelék” kidolgozása

szintén a jogi szakemberek feladata lehet, de ehhez feltétlenül szükséges például a már említett fogyatékoságtudományi szakemberek bevonása is. Ezzel közel sem üresedne ki a jogi szakemberek elméleti és gyakorlati lehetőségeinek tárháza, csupán egy újabb akadálymentes „szobával” bővülne e sok évszázada konstruálódó heterogén építmény. Végül, de nem utolsó sorban ezen akadálymentességi szemléletű jogszabálmagyarázatok gyakorlati alkalmazása a már említett jogi organizáció gondolkör létjogosultságát is megerősítik. A már szintén említett reziliens cselekvési módok, vagyis a létezés egyre drasztikusabb változásaira adott válaszaink jogi keretezése az emberek többsége számára is érthetővé, és követhetővé válhat a javasolt akadálymentességi klauzula kidolgozása, majd bevezetése által.